

УДК 821.111

НАЗАРЕЦЬ Віталій – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та літератури, завідувач кафедри української мови та літератури, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, вул. С. Дем'янчука, 4, Рівне, 33027, Україна (azarets1@rambler.ru)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4980-5937>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.25>

Бібліографічний опис статті: Назарець, М. (2021). Тематичний діапазон української урбаністичної лірики 40–50-х років ХХ століття. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 45, 284–294. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.25.

ТЕМАТИЧНИЙ ДІАПАЗОН УКРАЇНСЬКОЇ УРБАЇСТИЧНОЇ ЛІРИКИ 40–50-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Метою статті є аналіз та систематизація тематичних новацій української урбаністичної лірики 40–50-х років ХХ ст. Теоретико-методологічною основою дослідження виступають історико-культурний, історико-літературний, компаративний, типологічний, а також загальнонаукові методи (синтез, узагальнення, систематизація тощо).

Об'єктом дослідження є ліричні твори українських поетів, у семантиці яких найбільш послідовно й яскраво засвідчено тематичний зв'язок з урбаністичною художньою проблематикою, зокрема твори поетів 40–50-х років ХХ ст.: М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, Є. Маланюка, І. Неходи, Л. Забашти, І. Багряного, В. Онуфрієнка, Д. Павличка та ін.

Предметом дослідження є тематичні пріоритети художньої еволюції дискурсу міста в українській поезії 40–50-х років ХХ ст., виявлені у творах її представників та засвідчені у площині її ідейно-тематичної проблематики, жанрово-стильових принципах художньої організації міського поетичного дискурсу, специфічних прийомах його поетики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дослідженні охарактеризовано сукупність основних семантичних моделей зображення дискурсу міста в українській урбаністичній ліриці 40–50-х років ХХ ст.

Унаслідок проведеного дослідження встановлено, що:

1) у поезії 40-х років пріоритетне значення отримує міська лірика, в якій знайшли своє відображення події та катаклізми Другої світової війни;

2) період 40–50-х років пов'язаний зі значним розширенням географічних об'єктів зарубіжного тексту української міської лірики;

3) аксіологічно-оцінні тенденції тогочасної міської лірики отримують два чітко розмежовані тематичні вектори розвитку. Зокрема, урбаністичний

дискурс української радянської поезії відзначений переважно стереотипами тоталітарної ідеологічної заангажованості та офіційної імперської історіографії, тоді як антитоталітарний міф в урбаністичній ліриці 40–50-х років представлений творчістю тих українських поетів, які перебували у вимушеній еміграції. Поетичне вістря антитоталітарного міфу спрямоване на найбільш одіозні центри імперської державної машини: Колиму, Петербург, Москву;

4) непривабливим, демонізованим образам імперських міст антитоталітарний міф протиставляє священний для всіх українців образ Києва – прадавньої столиці України, що символізує її майбутнє державне й політичне відродження.

Ключові слова: міська лірика, урбаністична тематика, міський топос, образ міста.

NAZARETS Vitaliy – Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, 4, S. Demynchuk str., Rivne, 33027, Ukraine (azarets1@rambler.ru)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4980-5937>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.25>

To cite this article: Nazarets, V. (2021). Tematychnyi diapazon ukrainskoi urbanistychnoi liryky 40–50-kyh rokiv XX stolittia [Thematic range of Ukrainian urban lyrics of 40-50's of the twentieth century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 45, 284–294. doi: 10.24919/2522-4565.2021.45.25 [in Ukrainian].*

THEMATIC RANGE OF UKRAINIAN URBAN LYRICS OF 40–50's OF THE TWENTIETH CENTURY

Summary. *The purpose of the article is analysis and systematization of thematic innovations of Ukrainian urban lyrics of the 40-50's of the twentieth century.*

Theoretical and methodological basis of the study is historical and cultural, historical-literary, comparative, typological, and general scientific methods (synthesis, generalization, systematization, etc.).

The object of research is the lyrical works of Ukrainian poets, whose semantics testified logically and brilliantly the thematic association with urban artistic issues, in particular the works of poets 40-50s of the twentieth century: M. Ryl'skyi, P. Tychna, V. Sosiura, E. Malaniuk, I. Nekhoda, L. Zhabashta, I. Bagrynyi, V. Onufriienko, D. Pavlychko, etc.

The subject of research is the thematic priorities of the artistic evolution of the city discourse in Ukrainian poetry of 40-50's of the twentieth century, found out in the works of its representatives and certified in the plane of its ideological and thematic issues, genre-style principles of artistic organization of urban poetic discourse, specific methods of its poetics.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the study characterized combination of basic semantic models of the image of the city discourse in the Ukrainian urban lyrics of the 40-50's of the twentieth century.

As a result of the study it was found that:

1) The urban lyrics, which reflected the events and cataclysms of the Second World War prevails in the poetry of the 40-s.

2) The period of 40-50s is associated with significant expansion of geographical horizons of the foreign text of Ukrainian urban lyrics.

3) Axiological and evaluating tendencies the city lyrics of that time receive two clearly distinguished thematic vectors of development. In particular, the urban discourse of Ukrainian Soviet poetry is marked predominantly by stereotypes of totalitarian ideological engagement and official imperial historiography, while an antitotalitarian myth in the urban lyrics of the 40-50's is represented by creativity of those Ukrainian poets who were in forced emigration. The poetic spin of the antitotalitarian myth is aimed at the most odious centers of the imperial state machine: Kolyma, Petersburg, Moscow.

4) The antitotalitarian myth opposes the image of Kyiv – the ancient capital of Ukraine as the holy image for all Ukrainians which symbolizes its future state and political revival as unattractive, demonized images of the imperial cities.

Key words: *city lyrics, urban theme, city topos, image of the city.*

Постановка проблеми. У колі актуальних питань сучасного літературознавства одне з пріоритетних місць посідає проблематика міського тексту, або міського дискурсу української літератури. Тематичні обрії міського тексту української літератури надзвичайно широкі і що далі, то більше охоплюють усі без винятку її жанрово-родові сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші спроби літературно-критичної рецепції теми міста в українському літературознавстві містять уже розвідки С. Єфремова, О. Білецького, М. Зерова та ін. Серед сучасних літературознавців цій темі присвячували свої дослідження С. Андрусів («Модус національної ідентичності. Львівський текст 30-х рр. ХХ ст.»), Г. Грабович («Мітологізації Львова: відлуння присутності та відсутності»), Т. Гундорова («Київ як топос: міфологічна парадигма»), Ю. Ковалів («Українська поезія першої половини ХХ ст.»), Е. Соловей («Дискурс міста в українській поезії») та ін. Водночас слід констатувати, що тема міста в українському літературознавстві досліджена все ж недостатньо. Чимало її аспектів потребують додаткового вивчення та систематизації. Передусім ця проблема стосується питань вияву урбаністичної тематики в ліричній поезії, із цього погляду дослідженій найменше. У цьому й убачаємо **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є характеристика та систематизація тематичного діапазону української урбаністичної лірики 40–50-х років ХХ ст. **Завданнями** нашої розвідки є характеристика сукупності основних семантичних моделей міського поетичного дискурсу 40–50-х років ХХ ст., його проблематики, поетики, специфіки жанро-стильової організації.

Виклад матеріалу. У 40–50-ті роки загальна тематична перспектива вітчизняної урбаністичної лірики суттєво змінюється, що пов'язано передовсім з особливостями тих соціально-політичних зрушень, які відбувалися у цей період і на які відповідним чином реагувала міська лірика. Насамперед у поезії 40-х років пріоритетне значення отримує міська лірика, в якій знайшли своє відображення події та катаклізми Другої світової війни, що зловісною руйнівною силою прокотилася землями України. У 40-ті та 50-ті роки значно розширюється тематичний діапазон зарубіжного тексту. Не втрачає своєї актуальності культурно-історична тематика, тоді як власне урбаністичні та техногенні складники міського топосу, а також екзистенційна сфера стають другорядними. Увесь період 40-х та 50-х років пов'язаний із поглибленням та зміцненням тоталітарного міфу міста та спробою протиставлення йому світоглядної альтернативи у вигляді антитоталітарного міського міфу.

Воєнна тематика в міській ліриці 40–50-х років стала безпосереднім відгуком на враження від жахів окупації й подальшого звільнення українських земель і країн Європи від фашистської чуми. Велика кількість українських поетів брала участь у цих визвольних змаганнях і на основі як особистих вражень від побаченого та пережитого, так і загальних настроїв, думок та почуттів, що панували в той час у суспільній свідомості, творила масштабну епопею героїчного спротиву, важливими віхами якого ставали образи звільнених від ворога міст або міст, які не скорилися і змогли дати під своїми стінами гідну відсіч знавіснілому агресору. Географія охоплених полум'ям війни міст надзвичайно широка. Це й українські міста: Харків (А. Малишко «Харків», М. Нагнибіда «Здрастуй, Харків!», П. Тичина «Харків», П. Усенко «Синам Харкова», В. Сосюра «Харків»), Миколаїв (С. Крижанівський «Моєму місту»), Полтава (Л. Первомайський «На Полтавщині», П. Тичина «За Харковом воскресла і Полтава»), Чернігів (М. Шеремет «Чернігівщина»), Ніжин (М. Шеремет «Ніжин»), Миргород (М. Шпак «Миргород»), і російські міста: Москва (А. Малишко «Москва моя», І. Нехода «Москва», Ю. Яновський «Красна площа»), Ленінград (М. Рильський «Ленінград», М. Терещенко «Гроза над Невою»), Сталінград (М. Рильський «Сталінград», М. Терещенко «Сталінград»), Саратов (П. Тичина «Саратов»), і міста країн Західної Європи (Л. Дмитерко «У задумі надвечірній Прага», «Ми спали в місті Кант...», «Світанок над Варшавою»; Т. Масенко «Старовинна будова», «Краєвид із Глоріетти»; І. Нехода «Баварія з вікон вагона», Л. Первомайський «Лист з Будапешта»). Звісно, більшість творів української міської лірики, пов'язаних із військовою тематикою, присвячено образу Києва. Картини міста, сплюндрованого полум'ям війни, знищених пам'яток культури та архітектури, картини боїв за звільнення Києва від ворога й радісні почуття нової зустрічі з містом-столицею, очищеною від ворога, звучать у творах М. Бажана («Київські етюди»), С. Голованівського («У Києві»), С. Крижанівського («Києву»), А. Малишка («Київ»), Т. Масенка («Вічна сила»), І. Неходи («Красуйся, Стольний Київ-град»), Л. Первомайського («Під Києвом»), М. Рильського («Україні», «Києву»), П. Тичини («Київ», «Пісня про

Хрещатик)), В. Сосюри («Шумить Хрещатик туго, як прибій...», «Шумить і хвилюється Київ...», «В золотому Києві»), М. Терещенка («Золоті ворота», «Голосить Голосіїв...»), П. Усенка («Узвіз»):

Ти наша честь, і гордість, і краса.

Як голуб – ніжний, гострий, як коса.

Ти – наша слава, помста за Руїни.

Ти – невмируще серце України (Тичина, 1984, с. 281).

Період 40–50-х років пов'язаний зі значним розширенням географічних об'єктів зарубіжного тексту української міської лірики, що стало можливим у силу об'єктивних суспільно-історичних змін, спричинених насамперед можливим наступом Червоної Армії країнами Європи й тими міськими враженнями, які отримували як поети, що перебували в складі радянських військ, так і ті з них, що опинилися у вимушеній еміграції, на чужині. З іншого боку, розширення зарубіжної географії української міської лірики відбувалося також і за рахунок розширення кола соціально-політичних, економічних та культурних повсякденних зв'язків радянської держави з країнами нового – соціалістичного (Польща – С. Будний; Угорщина – М. Нагнибіда; Чехія – І. Нехода) та старого – капіталістичного (Австрія – Д. Павличко, Англія – М. Бажан, Франція – М. Вінграновський, І. Нехода, М. Рильський; Італія – М. Бажан; Греція – С. Голованівський; Бразилія – М. Рильський) таборів.

Із розширенням меж зарубіжного міського тексту частково пов'язане й розширення тематичного діапазону культурно-історичної тематики української міської лірики. Мандруючи країнами Європи, українські поети активно долучалися до культурної спадщини та духовних надбань інших націй, оспівуючи їх у своїх міських замальовках, де зображені визначні архітектурні та культурно-історичні пам'ятки Європи (М. Нагнибіда «В Далмації», І. Нехода «Париж», «Нотр-Дам», «В Луврі», «Ейфелева башта», М. Рильський «Нотр-Дам», «Авіньйонські дзвони», М. Бажан «Біг-Бен», «Фонтан Треві у Римі», Л. Дмитерко «Айя-Софія»), пейзажні міські краєвиди (М. Рильський «Ріо-де-Жанейро», І. Нехода «Вогні неонових реклам», «Сена», «Ніцца», «Марсель», М. Рильський «До Рони», «Монмартр», М. Бажан «Ірис у Флоренції», В. Онуфрієнко «Сідней»), численні постаті відомих діячів зарубіжної культури, літератури, музики, скульптури та живопису (І. Нехода «Франція почалася для мене в Києві...», «На набережній Вольтера», «Пабло Пікассо», «Петрарка тут жив...», М. Рильський «Місто революцій», С. Голованівський «Месолунгі», «Париж»).

Водночас твори тогочасних українських поетів, присвячені міським краєвидам та культурно-історичному спадку міст Європи, здебільшого ідеологічно заангажовані, підпорядковані тоталітарним настановам чіткого поділу на «своє» та «чуже», соціалістичне й капіталістичне, на країну праці, щастя та достатку і царство експлуатації, страждань та визиску:

Панська Європо! Чорні окуляри,

Які ти гордо носиш день і ніч,

*Приховують огидні ями віч.
Що зором ясним весело стріляли.
Не говори, що бачиш даль сторіч, –
То хворої фантазії примари* (Павличко, 1979, с. 10).

Значною мірою ідеологічно заангажованим є й сам вибір культурно-історичних пам'яток або ракурс їх ідейно-естетичної оцінки, який повинен постійно нагадувати читачеві про ту роль, яку ці пам'ятки відіграли в історії європейського революційного руху:

*На землю Франції вступили ми вночі.
Привіт тобі, вітчизно «Марсельєзи»,
І вам, Паризької комуни кумачі,
І вам, Ліона славного ткачі,
І вам, солдати армії Тореза...* (Нехода, 1980, с. 167).

Такі аксіологічно-оцінні тенденції спостерігаємо й у тогочасній міській ліриці, що продовжувала лінію вітчизняної культурно-історичної тематики. З одного боку, маємо низку творів, у яких ідеологічна заангажованість не виявляється занадто різко, як в образно-історичних панорамах героїчного минулого Києва (Л. Забашта «Старокиєвська гора», «Твій Київ – України Парфенон», П. Усенко «Київ. Ніч. Долини й гори...»), В. Онуфрієнко «Київ»), міського життя Львова (Д. Павличко «О Львове, батьку мій камінний, знаю...»), Т. Масенко «Світанок у Львові»). З іншого боку, їм протиставлені твори тенденційно заангажовані, такі, що намагаються висвітлити історію України, її минуле «очима» офіційної імперської історіографії (І. Нехода «Шведська могила», М. Рильський «Каневу», «Лист до львівських друзів», «Миргородські записки», «Львів», «Жайворонки», В. Сосюра, поема «Київ»).

У соціальної тематичній площині урбаністичної лірики 40–50-х років головне місце посідають мотиви гордості за свою вітчизну та звеличення людської праці (С. Будний «Моє Тернопілля», «Піду я на вулиці міста...»), І. Нехода «Сніжок мете у Києві...»), В. Сосюра «Зацвіли каштани...»), «Я люблю», П. Усенко «Рудокopi. Рударі...»), «Я знав Донбас»), спрямованої передусім на відбудову міст, а також головних об'єктів народного господарства, зруйнованих у роки війни (С. Голованівський «Спускається вечір», Л. Дмитерко «Хрещатик», М. Доленго «Високий Донбас», В. Сосюра «Доннечино моя!», «Люблю я Київ мій...»), міські замальовки, які відображають упровадження в життя міста різноманітних технічних новацій (А. Малишко «Теплохід», В. Сосюра «Який тут рух швидкий...»), «Летять електропоїзди»).

В окремих творах змальовано також образи великих індустріальних об'єктів або ж опоетизовано плани подальшої індустріалізації країни (С. Голованівський «Порт», П. Тичина «На тракторному заводі Урсус», «На відкриття Волго-донського каналу», М. Вінграновський «Індустріальний сонет»).

Антиномія міста-села в урбаністичній ліриці 40–50-х років позбавлена притаманного попереднім десятиліттям войовничо-наступального духу, спрямованого на ідейну дискредитацію села та заклики до злиття його з містом.

У низці творів, де реалізована ця антитеза, вчуваються виразні ностальгічні нотки суму ліричного героя, мешканця міста, за природними принадами села, його красою, свіжістю, його простими моральними стосунками – усім тим, що або знецінене в місті, або не відчувається так гостро й безпосередньо, як у селі (С. Будний «Я знов сумую у далекім місті...», «Я покинув велике місто...», «Я приведу у місто восени...», О. Олесь «Коли ви в місті живете...»). У деяких творах Є. Маланюка («В цім заклошнім Вавилоні...»), В. Онуфрієнка («Ми змурували храмів так багато...») звучать і апокаліптичні мотиви, постають образи демонізованого, гріховного міста:

В цім заклошнім Вавилоні

Розклад щоденної смерті.

Будови: хмародери –

Архітектура термітів,

А навколо – смердюча каналська вода (Маланюк, 2005, с. 187).

В екзистенційних образах міста в урбаністичній ліриці 40–50-х років, як і в попередній період, домінують образи, пов'язані з поетизацією вражень, отриманих від милування міськими краєвидами (С. Будний «Тернопілля», «Взяв я в серце рідне Тернопілля...», «Цвітуть в Тернополі сади...», М. Вінграновський «Канни», П. Воронько «Трускавець», «Знов у Трускавці», С. Голованівський «Ялта», М. Доленго «Ташкент», Є. Маланюк «Нью-Йоркські стенограми», М. Рильський «Видіння», «Осінній Київ»), біографічними спогадами про роки життя, що промайнули у місті (С. Будний «Кімната», П. Воронько «Ірпінь», Л. Дмитерко «Мов комети, ліхтарі з хвостами...», В. Онуфрієнко «Полтава», «Місто», П. Усенко «В'їжджаючи в місто Лубни»), почуттями до коханої жінки, образ якої асоціюється з тим або іншим містом (С. Будний «Поміж нами кружляла віхола...», «Сиділа ти у скверіку зі мною...», М. Вінграновський «Мій Києве, гайда до неї...», «Повернення до Львова», Л. Дмитерко «Іду по вулиці. Довкола...», А. Малишко «Пісня про Київ», М. Рильський «Це було у тому місті...», В. Сосюра «Ми йдемо Хрещатиком з тобою...», «Київські вулиці, білі каштани...», М. Терещенко «Місто над морем»).

Попри зруйновану економіку, знищені матеріальні ресурси й значні людські втрати в перші повоєнні десятиліття тоталітарна ідеологія зміцнює свої позиції та переживає період чергового підйому й розквіту. Цьому значною мірою сприяли як уже сформовані в попередні десятиліття образи та стереотипи масової свідомості, нав'язані суспільству, так і нові ідеологеми, які з'явилися в повоєнний період і стали можливими з причин історичного характеру, а саме завдяки перемозі комуністичної ідеології над фашистською, а також подальшому формуванню величезного соціалістичного табору з багатьох країн Європи та Азії. Нарешті було розірване кільце міжнародної ізоляції, яке довгі роки оточувало молоду радянську державу, а сама вона, отримавши численних союзників та ідеологічних «одномумців», довівши (переможною війною) свою силу та міць, почала стрімко переростати в потужну тоталітарну імперію, наддержаву з величезними політичними амбіціями та мож-

ливостями. Це дало новий поштовх розвитку тоталітарного міфу і, зокрема, тих його ідеологічних аспектів, які стосувалися життя міста. Посилюються заклики до національного (І. Нехода «Дніпро», П. Тичина «Переяслав-Хмельницький») та інтернаціонального (С. Будний «Мое серце у Варшаві», Л. Дмитерко «Біля пам'ятника Міцкевичу», «Біля пам'ятника Гусу», «В столиці Моравії», «У Варні», М. Рильський «Софія», П. Усенко «Мінчегаур») єднання братерських націй та народів на ідеях соціалізму, його суспільно-політичних та морально-етичних цінностях.

Важливе місце у ствердженні тоталітарних ідеологем посідають образи міст у їх історичній проєкції в минуле, у якому вбачають витоки майбутніх класових битв, або в історичну сучасність, пов'язану з героїзацією їх спротиву фашистським загарбникам, псевдорозчуленістю, з якою соціалістична батьківщина повертає у своє лоно «блудних синів» – західноукраїнські міста, «звільнені» радянськими військами 1939 р., демонстрацією сили, нездоланності, готовності зустріти будь-якого ворога, переконаністю у «світлому майбутті» імперії (М. Вінграновський «Київ», П. Воронько «Трускавець», «Львів», Л. Дмитерко «Краків», І. Муратов «Петербург. Петроград. Ленінград», І. Нехода «Рідний Київ», М. Рильський «Пісня про Донбас», «Ленінградові», «Жайворонки»).

Невід'ємною частиною тоталітарної міфології залишається завдання ствердження програмних ідеологічних гасел, канонізації образів політичних вождів, сакралізації революційних свят (П. Воронько «Так, сьогодні сьоме листопада...», «Дихає місто на повні груди...», Т. Масенко «Пісня про Київ», «Пісня про Криворіжжя», М. Рильський «Жайворонки», В. Сосюра «Будівник»):

Гей, на майдані

Стяги багряні...

З нами співають народи й віки...

Київ святковий,

В праці чудовій

Славу Хрущову наш Київ співа (Масенко, 1963, с. 211).

Особливого значення та масштабу в тоталітарній міфології післявоєнного періоду набуває завдання ідеалізації та сакралізації Москви як столиці могутньої держави, всесвітнього центру комунізму, більшовицького Єрусалима (І. Нехода «Привіт тобі, Москва-столице!», М. Рильський «Москва», «Кремльські куранти», «Моя Москва», «Могутня Москва», «Москва – нам мати», П. Усенко «І знову я в Москві», Л. Дмитерко «Москва», «Переливаються вогні...», «Кремль»):

Єсть рідні на світі і теплі слова

Із них найтепліше – це слово Москва.

Москва наша люба, Москва наша славна!

Красою ти дужа, ділами преславна!

Ти сяєш у Всесвіт, ти світ на Землі –

Червоної зорі вгорі на Кремлі!.. (Тичина, 1984, с. 314).

На есхатологічному оцінному полюсі соціалістичному місту-раю протиставлене «пекло» капіталістичного міста, в якому під тягарем експлуатації страждають знедолені трударі (Л. Дмитерко «Римський етюд», «Уол-стріт – це западня, це морок...», «Рокфелер-центр – немов більмо...», «Тут все скрегоче...», «Повис над вулицею чорний чад...», «Бродвей згинається у вигині...», «Гарлем – пекло...», А. Малишко «Безробітний», «Ціни в Америці», «Над Гудзоном», «Не міг я сандвічів ковтати»):

Гарлем – пекло? Пекло всюди тут.

Гарлем – джунглі.

Гарлем – чорні нетрі.

Бруд у сміття велетенський жмут.

Прізви дно –

На кожнім кілометрі (Дмитерко, 1981, с. 322).

Антитоталітарний міф в урбаністичній ліриці 40–50-х років представлений творчістю тих українських поетів, які перебували у вимушеній еміграції. Поетичне вістря антитоталітарного міфу спрямоване на найбільш одіозні центри імперської державної машини. Одним із таких центрів у творі І. Багряного «Вітер» постає зловісна Колима, з якої до Парижу вітер приносить крик мільйонів поневолених страждених в'язнів. Із гіркотою автор констатує,

...що вітер з країни рабів

В країну свободи даремно летів.

Даремно, бо тут – теж своя Колима!

Є тут «свобода»,

Та гордих нема (Багрянний, 1999, с. 90).

Ще одним об'єктом антитоталітарної критики виступає місто-«колиска революції» – Петербург. Із творів Є. Маланюка («І ось дощі осінніх сліз...») постає знаковий для Російської імперії образ страшного «мідного вершника», який зноситься в небо на козацьких кістках, що волають про помсту. Образ зловісного Петербурга з'являється й у вірші В. Онуфрієнка «Якби поїхати в Україну...». У найбільш різкій формі тоталітарний міф спростовано через десакралізацію серця новітньої Російської імперії – Москви-Московії (Т. Осьмачка «Синя мла», В. Онуфрієнко «Слово про московську отруту», Яр Славутич «Московія»):

Стоїш з украденим ім'ям,

Напівтатарка, напівфінка. /.../

Живеш, мов злодій на горбі,

І косиш око в безмір степу,

Клянучи в радісній злобі

Ясновельможного Мазену (Славутич, 1998, с. 167).

І В. Онуфрієнко, і Яр Славутич висловлюють тверду переконаність у тому, що прийде час – і страшна імперія розсиплеться на порошок, Україна нарешті звільниться від кайданів неволі.

Непривабливим, демонізованим образами імперських міст антитоталітарний міф протиставляє священний для всіх українців образ Києва (А. Легіт «Каштани», «Київ», Яр Славутич «Київ»).

Містким символом рідного міста стають для А. Легіта образи київських каштанів («Каштани»). Цей символічний образ київських каштанів, що мріють про світло майбуття, немовби підхоплює Яр Славутич, який висловлює тверде переконання в тому, що Україна та її зореносна, прадавня столиця – Київ – будуть відроджені:

*Я бачу, як темрява тане
Над щастям повернень і стріч,
Як вулиць вітальні каштани
Палають мільйонами свіч.
І правного змагу держава –
Відроджена – владно встає;
І прадідна, київська слава
Буття окриляє моє* (Славутич, 1998, с. 168).

Висновки. Аналіз тематичного діапазону української урбаністичної лірики 40–50-х років ХХ ст. засвідчив достатньо широкий спектр її художніх пріоритетів. Якщо для поезії 40-х років пріоритетною стала міська лірика, в якій у тій або тій формі знайшли своє відображення трагічні події Другої світової війни, то впродовж наступного десятиліття сфера урбаністичних зацікавлень українських поетів суттєво розширюється й вбирає у себе географічні обрії як власне України, так і зарубіжних країн. Із погляду аксіологічно-оцінних тенденцій міську лірику цього періоду чітко розмежовують два тематичні вектори розвитку: тоталітарний, заангажований запитами радянської ідеології, та антитоталітарний, представлений лірикою українських еміграційних поетів, що прагнули державного та політичного відродження своєї батьківщини.

Перспективу подальших розвідок убачаємо у дослідженні основних етапів історичного розвитку української урбаністичної лірики.

ЛІТЕРАТУРА

- Багряний І.** Золотий бумеранг. Київ : Рада, 1999. 679 с.
Дмитерко Л.Д. Твори : у 4-х т. Київ : Дніпро, 1981. Т. 1. 487 с.
Маланюк Є. Ф. Повернення. Львів : Світ, 2005. 496 с.
Масенко Т. Твори : у 2-х т. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1963. Т. 2. 238 с.
Нехода І. Вибране. Київ : Дніпро, 1980. 318 с.
Павличко Д.В. Вибрані твори в двох томах. Київ : Дніпро, 1979. Т. 2. 478 с.
Славутич Яр. Твори. Київ : Дніпро, 1998. Т. 1. 469 с.
Тичина П. Зібрання творів : у 12-ти т. Київ : Наукова думка, 1984. Т.2. 563 с.

REFERENCES

- Tychyna, P.** (1984). *Zibrannia tvoriv u 12-ty t. [Collection of works in 12 volumes]*. Kyiv: Scientific Thought [in Ukrainian].

- Pavlychko, D.V.** (1979). *Vybrani tvory v dvokh tomakh [Selected works in two volumes]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Nekhoda, I.** (1980). *Vybrane [Selected]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Malaniuk, Ye.F.** (2005). *Povernennia [Comeback]*. Lviv: World [in Ukrainian].
- Masenko, T.** (1963). *Tvory in 2-kh tomakh [Works in 2 volumes]*. Kyiv: State Publishing House of Literary Literature [in Ukrainian].
- Dmyterko, L.D.** (1981). *Tvory v chotyriekh tomakh [Works in four volumes]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Bahrianyi, I.** (1999). *Zoloty bumeranh [Gold Boomerang]*. Kyiv: Council [in Ukrainian].
- Slavutych, Yar.** (1998). *Tvory [Works]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].